

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STV102
HT05
Handledare: Annica Kronsell

Att lära gamla hundar sitta

Eller: hur forna fiender kan inse sitt misstag, agera
rationellt och börja samarbeta

Tony Ingesson
Jon Jeppson

Abstract

I denna uppsats presenterar vi en teori och modell som syftar till att illustrera interaktion utifrån en spelteoretisk ansats som en avvägning mellan relativ vinst, definierad som vinster som görs på motpartens bekostnad, kontra ömsesidig vinst, definierad som vinster som görs i samarbete med motparten. Vi förklarar detta synsätt genom att använda oss av kortfattade exempel och applicerar sedan det på två empiriska fall; Liberia och Sverige-Danmark. I sista kapitlet sammanfattas de viktigaste slutsatserna; att samarbete är mer rationellt än konflikt förutsatt att parterna kan se möjligheterna samarbetet kan medföra. Dessutom poängteras att förtroende, eller en utomstående garant, är absolut nödvändigt för fungerande samarbete. Vår ambition har varit att lägga fram ett analysinstrument med en hög grad av generaliserbarhet som kan användas för att få en ökad förståelse av aktörers agerande i såväl samarbete som konflikt.

Nyckelord: samarbete, konflikt, fredsavtal, spelteori, krig

Antal tecken: 62 480

1 Inledning.....	1
1.1 En introduktion.....	1
1.2 En spelteoretisk ansats.....	1
1.3 Fångens Dilemma.....	2
1.4 Rationalitet & Galtung.....	3
1.5 En teori – två fall.....	4
1.6 Material.....	5
2 Teorin i detalj.....	6
2.1 Introduktion till <i>Den rationella avvägningen</i>	6
2.2 Relativa och ömsesidiga vinster.....	8
2.3 Konflikt kontra samarbete.....	10
2.4 Två förklarande exempel från kalla kriget.....	11
2.5 Spelet i vår vardag.....	12
2.6 Uppskattning av relativ position.....	13
2.7 Uppskattning av ömsesidig vinst.....	14
2.8 En jämförelse med Fångens Dilemma.....	14
2.9 Interaktion mellan tre eller fler parter.....	16
3 Fallet Liberia.....	17
3.1 Bakgrund.....	17
3.2 Konflikt & samarbete.....	18
3.3 Relativa positioner och ömsesidiga vinster.....	19
3.4 Modellens användning i fallet Liberia.....	20
4 Fallet Sverige - Danmark.....	22
4.1 Bakgrund.....	22
4.2 Konflikt & samarbete.....	23
4.3 Relativa positioner och ömsesidiga vinster.....	23
4.4 Modellens användning i fallet Sverige - Danmark.....	25
5 Reflektioner.....	26
5.1 Teorin och empirin.....	26
5.2 Teorins generaliserbarhet.....	26
5.3 Teorins begränsningar.....	27
5.4 Avslutande slutsatser.....	27
6 Referenslista.....	29

1 Inledning

1.1 En introduktion

There are great differences between uneasy truces and genuine settlements. In the former, an accidental shot, a minor error, or a false statement may precipitate a crisis. In the later, the mechanisms are strong enough and have sufficient flexibility that the accidents, minor provocations, and disturbances are dealt with. (Ur *Game Theory and the Study of Social Behaviour*, Shubik 1966:39)

I dagens värld finns gott om exempel på konflikthärddar där oräkneliga fredsavtal och vapenvilor upprättats och sedan brutits, varpå konflikten ånyo blossat upp. Men det finns också gott om exempel på regioner där tidigare fiender till sist lyckats få ett fredsavtal att hålla. I vissa fall har detta t.o.m. lett till nära samarbete och vänskapliga förbindelser, som mellan Sverige och Danmark i dagsläget. Vi frågar oss hur det kan komma sig att två tidigare kontrahenter kan samexistera så fredligt efter en så blodig historia? Kan de beslut som styrts dessa skeenden analyseras som rationella ställningstaganden? Dessa är de frågor vi kommer att försöka besvara i denna uppsats.

1.2 En spelteoretisk ansats

För att besvara ovanstående frågor kommer vi att använda oss av spelteori. Denna ansats baseras på antagandet att interaktion mellan två parter kan ses i form av ett spel, där bägge parter alltid strävar efter att göra så stor vinst som möjligt, på kort eller lång sikt. För att illustrera grunderna för detta resonemang har vi använt oss av Fångens Dilemma, som förklaras mer utförligt nedan. Förutom Fångens Dilemma är de centrala begreppen i vår modell, *Den rationella avvägningen*, nollsummespel respektive flersummespel. Det förstnämnda avser ett spel mellan två parter där alla vinster görs på den andra partens bekostnad medan det sistnämnda avser ett spel där bägge parter kan göra lika stora vinster genom samarbete.

1.3 Fångens Dilemma

Fångens Dilemma är en spelteoretisk modell som syftar till att beskriva interaktionen mellan två parter på ett formaliserat och förenklat sätt. Modellen består av två parter som vardera har två valmöjligheter; att samarbeta eller hoppa av. Den är baserad på ett exempel där två brottslingar gripits av polisen för ett allvarligt brott. Åklagaren skiljer de två åt och presenterar var och en med ett ultimatum; ange din kumpan så går du fri. De står sedan inför ett dilemma; att hålla tyst (samarbeta med sin kumpan) eller ange sin kumpan (hoppa av). Om båda håller tyst kommer åklagaren att åtala dem för ett mindre allvarligt brott som ger ett avsevärt kortare straff. Om en av dem anger den andre kommer denne att åtalas för det grova brottet och få maximistraff på grund av sin kumpans vittnesmål, medan kumpanen går fri. Om båda anger varandra döms båda till tunga straff men slipper åtminstone sitta av det ensamma.

Dilemmat består i huruvida de kan lita på sin respektive kumpan. Om de kan det, kan de dessutom motstå frestelsen i att hoppa av? Vilket i sin tur leder tillbaka till förtroendefrågan. Om bägge parter bara ska spela en enda gång är det mest rationella alltid att hoppa av, eftersom det leder till den potentiellt största avkastningen medan det är ett sätt att minimera riskerna. Om däremot de båda parterna ska spela fler gånger i framtiden kan det vara mer rationellt att samarbeta eftersom det är osannolikt att en part skulle samarbeta med någon som tidigare hoppat av.

		A	
		S	H
B	S	3, 3	0, 5
	H	5, 0	1, 1

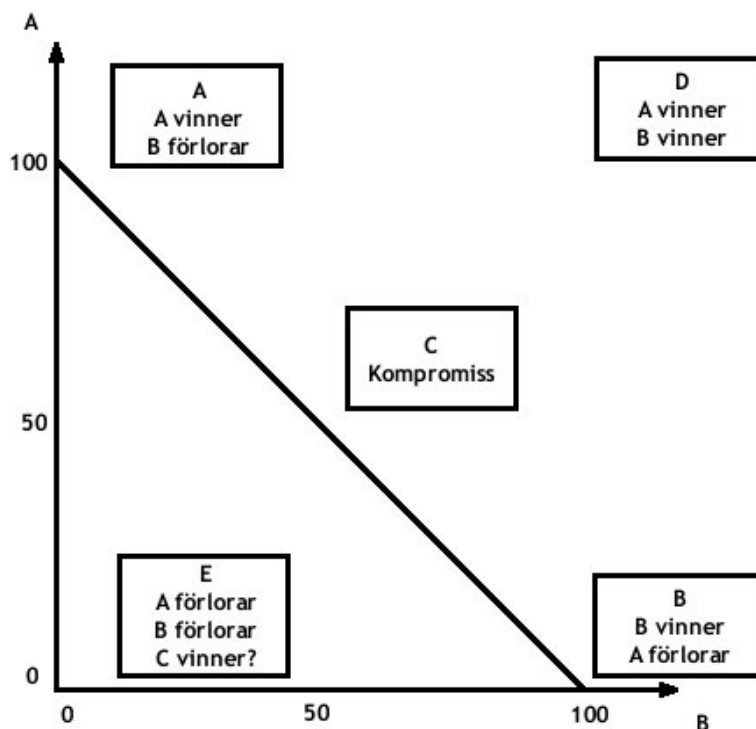
A = spelare 1 S = Samarbeta
B = spelare 2 H = Hoppa av

Tabell 1. Fångens Dilemma
(Wilson & Bixenstine 1966:352)

Redan tre spelomgångar ger högre avkastning för den som samarbetar (3+3+3) än de som hoppar av om man förutsätter att ett avhopp i första omgången följs av ömsesidiga avhopp i de två följande omgångarna (5+1+1). Denna effekt kallas för *framtidens skugga*. Den skugga som avses är utsikterna till framtida ömsesidig vinst kontra utsikterna att motparten ska hoppa av i framtida spel.

1.4 Rationalitet & Galtung

När vi fortsättningsvis använder oss av begreppet "rationalitet" menar vi främst rationalitet på organisations- eller statsnivå. Vi anser dock att den spelteoretiska ansatsen och basen i Fångens Dilemma medför att rationaliteten är lika relevant på individnivå, i vårt fall exempelvis statschefer och politiska ledare. Vår modell (se figur 2.1) är inspirerad av Galtungs *Analysis of Incompatibility* (se figur 1), återgiven i Wallensteen (2005:37). Vi ansåg att Galtungs ursprungliga modell inte till fullo kunde illustrera det förhållande mellan parter som vi beskriver i kapitel 2, främst därför att den inte illustrerar respektive parts motiv eller incitament för att välja de olika alternativen. Slutresultatet blev en hybrid mellan Fångens Dilemma och Galtungs *Analysis of Incompatibility* med en del tillägg.

Figur 1. Analysis of Incompatibility (Wallensteen 2005:37)

Syftet är att förena de två och på så vis ge en tydligare illustration av hur de kan användas för att analysera rationaliteten i en aktörs beslut. Dessutom eftersträvar vi med *Den rationella avvägningen* att illustrera hur två parter i de flesta fall har inslag av såväl nollsumme- som flersummispiel i sin interaktion, och att balansen mellan dessa spel är den avgörande faktorn bakom incitamentet att upprätthålla fred kontra incitamentet att gå i konflikt med motparten.

1.5 En teori – två fall

Vi har valt att göra två jämförande fallstudier, den första om freds- och återuppbyggnadsprocessen i Liberia och den andra om förhållandet mellan de två tidigare fienderna Sverige och Danmark, historiskt och i nutid. Kritik har anförts mot spelteori, bl.a. att spelteorin främst är en produkt av det kalla kriget och saknar relevans för moderna situationer. Följaktligen har vi valt fall där det ena spänner över en betydligt längre tidsperiod med början flera århundraden före kalla kriget och det andra över en betydligt kortare tidsperiod med början efter kalla krigets slut, för att på så vis illustrera att vi anser att *Den rationella avvägningen* på intet sätt är bunden till någon specifik era. Dessutom är det ena fallet ett exempel på en mellanstatlig konflikt i Europa och det andra fallet ett exempel på en inomstatlig konflikt i Afrika. I bägge fallen har stridigheter och fiendskap rått mellan olika parter under en längre tid och vapenvilor och fredsavtal har brutits. Dock visar i dagsläget bägge fallen upp en anmärkningsvärt fredlig utveckling, vilket tydligt kontrasterar mot den tidigare trenden. I Liberia har, trots den potentiellt riskabla situationen nyligen efter valet, inga fiendtligheter av vikt utbrutit. Sverige och Danmark har idag ett mycket nära samarbete, vilket kan exemplifieras av Öresundsbron och integrationen i Malmö/Köpenhamn-regionen.

Vi avser att studera de fredsavtal som lett till till dagens status quo ur ett nollsummespelsperspektiv, främst representerat av ex. landavträdelser & maktbalans, och det samarbete mellan parterna och de ömsesidiga vinster som följt därefter ur ett flersummespelsperspektiv, med hjälp av *Den rationella avvägningen*. Ett exempel på det sistnämnda kan vara återuppbyggnaden i Liberia. Båda parter gynnas i det långa loppet av ett stabilt samhälle med fungerande statsapparat, infrastruktur och rättssystem så länge alla parter upplever att de har en acceptabel nivå av politisk representation.

De problem som finns med denna metod kretsar främst kring det smala urvalet. En kvantitativ undersökning hade kunnat ge en större variation och därmed bättre underbyggt generaliserbarheten i teorin, men samtidigt upplevde vi att det hade utgjort ett alltför stort extraarbete att operationalisera en dylik undersökning, vilket gjorde att vi befarade att vi i så fall inte kunnat slutföra vårt arbete inom de tilldelade tidsramarna. Dessutom anser vi att en kvalitativ metod möjliggör ett mer djupgående resonemang och underlättar förklarandet av *Den rationella avvägningen*.

Ytterligare problem står att finna i att vi inte har några generella riktlinjer för hur man graderar vare sig relativ balans eller ömsesidiga vinster. Återigen hade en kvantitativ undersökning kunnat resultera i generellt användbara graderingsmetoder men som nämnts ovan så hade operationaliseringen varit alltför betungande för detta arbetes omfattning. Således beslutade vi att använda oss av en mer godtycklig

gradering baserad på i uppsatsen redovisade faktorer. Eftersom vi inte gör anspråk på någon hög grad av exakthet i denna gradering har vi heller inte inkluderat någon detaljerad skala i *Den rationella avvägningen*. Vi upplever dock att modellen trots detta är användbar som illustration för det vi eftersträvar att förklara.

1.6 Material

Vårt underlag för denna uppsats utgörs på teorisidan främst av Axelrods (1987) *Från konflikt till samarbete* för de spelteoretiska inslag vi använder oss av. Även Wallensteens (2005) *Understanding Conflict Resolution* har använts, främst avseende Galtungs modell och hans resonemang kring transcendens som det återges där. En del spelteoretiska aspekter har hämtats ur Wilson & Bixenstines *Game Theory and Related Approaches to Social Behavior* (1966).

På den empiriska sidan har vi valt en blandning av tryckta källor, internetkällor och en intervju för att skapa en bild av hur vår teori kan förankras. I förhållandet mellan Sverige och Danmark har vi letat efter olika indikationer på samarbete och ömsesidiga vinster. Förutom rent statistiska data har vi även koncentrerat oss på kvalitativa indikationer i form av samarbetsprojekt och gränsöverskridande aktiviteter. Enligt vår uppfattning finns det också en stark gemensamt upplevd folklig gemenskap, framför allt i södra Sverige, vilket det är svårt att finna konkreta empiriska indikatorer på. Dock anser vi, i egenskap av bosatta i närheten av det aktuella gränsområdet att denna uppfattning stöds av de flesta danskar och svenkar, i synnerhet de som bor i närheten av gränsen.

I fallet Liberia har vi använt oss uteslutande av information från internet kompletterat av en intervju då tryckt information alltför fort blir inaktuell med hänsyn till den snabba händelseutvecklingen. För att få detaljerade redogörelser använder vi oss av generalsekreterarens rapporter till Säkerhetsrådet och annan FN-producerad information samt för att gardera oss från att få en alltför ensidig bild, även av källor som är oberoende av FN, såsom Styrelsen för Psykologiskt Försvar och Christoffer Simonsson, f.d. FN-soldat i den svenska FN-styrkan i Liberia.

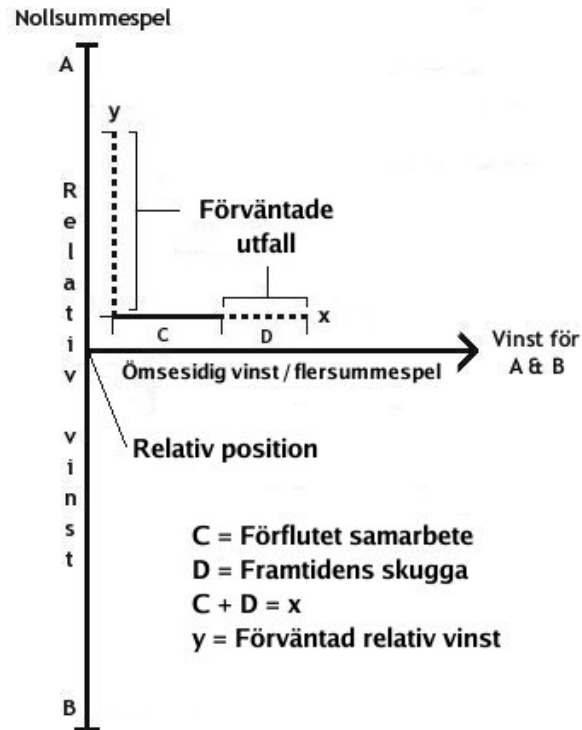
2 Teorin i detalj

2.1 Introduktion till *Den rationella avvägningen*

Enligt oss kan relationen mellan två kontrahenter ses som valet mellan nollsummespel och flersummespel vid varje givet tillfälle då parterna interagerar. Parterna kan interagera på två olika skalor; den ena är den *relativa*, en form av nollsummespel. Den andra är den *ömsesidiga*, en form av flersummespel (se figur 2.1). Den *relativa positionen* är en definition av respektive parts styrka och potential i förhållande till sin motpart. Ett stort antal faktorer spelar in, de viktigaste kan sägas vara militär och ekonomisk styrka, territorier, naturresurser och makt. Den ömsesidiga vinsten å andra sidan är en definition av graden av samarbete, tillit och andra gemensamma vinster. Exempel på detta kan vara gemensam infrastruktur, handelsavtal, vissa politiska system såsom federationer, etc.

Interaktion på den relativa skalan kan enklast definieras som att den ena parten försöker förstärka sin egen position genom att göra vinster på den andra partens bekostnad. Motsvarande interaktion på den ömsesidiga skalan innebär å andra sidan gemensamma vinster som är till gagn för bägge parter. Vi utgår från att parternas motiv är att maximera sin egen vinst, d.v.s. förstärka antingen sin relativa eller ömsesidiga position. I *Den rationella avvägningen* är definitionen av hur detta går till i praktiken inte konstant, det är något som måste avgöras från fall till fall. Vinster från den relativa respektive ömsesidiga axeln utgör tillsammans en helhet för varje part. Vanligtvis interagerar en part så gott som alltid med fler än en motpart, vilket *Den rationella avvägningen* inte utesluter. Den är dock utformad för att analysera varje tvåpartsförhållande som en separat enhet för att underlätta analysen. En mer detaljerad redogörelse för hur utomstående parter påverkar detta förhållande finns återgiven i kapitel 2.9.

När parterna befinner sig i konflikt görs den överväldigande delen av alla vinster i förhållandet på den andra partens bekostnad. När väl ett fredsavtal sluts, minskar fluktuationerna längs den relativa axeln och istället börjar parterna huvudsakligen göra vinster längs den ömsesidiga axeln. De bägge parternas respektive styrka i förhållande till sin motpart på den relativa skalan utgör den *relativa positionen*.

Figur 2.1 Den rationella avvägningen

I och med att fluktuationerna längs den relativa axeln minskar kommer denna relativa position att bli mer stabil och utgöra utgångspunkten för det fortsatta samarbetet längs den ömsesidiga axeln. Båda parter gör genast en ömsesidig vinst när en vapenvila sluts då väpnad konflikt generellt sett är mycket kostsam såväl ekonomiskt som i termer av människoliv och materiel. Genom att konflikten avstannar upphör de kortsiktiga aspekterna av dessa kostnader, vilket båda parter tjänar på. Därmed ökar inslaget av flersummespel, som har avsevärda likheter med exempelvis Fångens Dilemma (Wilson & Bixenstine 1966, se tabell 1). Om parterna fortsätter samarbeta kommer de stegvis att få ökat förtroende för varandra och deras ömsesidiga vinster kommer att öka. Dock kan också en situation uppstå där graden av samarbete varken ökar eller minskar nämnvärt, som t.ex. var fallet under en lång tid i relationen mellan Nord- och Sydkorea. Om en part skulle besluta sig för att återuppta väpnade handlingar gentemot motparten kommer den ömsesidiga vinsten att minska drastiskt. Om parterna inte har tilltro till fortsatt samarbete stärks således incitamentet för väpnad konflikt och det rationella agerandet blir istället konflikt och vice versa.

2.2 Relativa och ömsesidiga vinster

Parternas interaktion liknar den i Fångens Dilemma. De måste göra var sitt drag baserat på två huvudsakliga valmöjligheter; avvägningen mellan att fokusera på den ömsesidiga axeln eller att fokusera på den relativa axeln. I det förstnämnda fallet accepterar parten vissa förhållningsregler gentemot sin motpart för att främst ömsesidiga vinster ska kunna göras. I det sistnämnda fallet är parten ute efter att främst göra vinster på sin motparts bekostnad utan dennes samtycke. Viss överlappning förekommer i de flesta fall genom att aktörerna oftast gör såväl relativa som ömsesidiga vinster parallellt. Den stora skillnaden ligger i proportionerna mellan dessa vinster.

Ett exempel på överlappning är när parter samarbetar i viss mån men samtidigt stärker sina positioner gentemot sin motpart genom exempelvis avtal, ekonomisk stagnation eller tillväxt, asymmetrisk upprustning eller nedrustning, osv. På samma vis kan parter samarbeta i viss mån även om de är kontrahenter i krig. Detta förhållande beskriver Schelling (1980:4) med följande mening; "Pure conflict, in which the interests of two antagonists are completely opposed, is a special case; it would arise in a war of complete extermination, otherwise not even in war." En kortare vapenvila för att exempelvis genomföra evakuering av sårade och döda eller utväxling av krigsfångar är också det en form av samarbete och bör ses som en rörelse på flersummespelsaxeln. Ett annat exempel är att ingen sida under andra världskriget använde sig av kemiska vapen mer än i något enstaka fall, trots att det fanns stora förråd av dylika vapen. Tyskland hade t.o.m. utvecklat en tidig version av nervgasen Tabun men vågade inte använda den då de befarade att följderna av den allierade vedergällningen och den fortsatta krigföringen skulle vara alltför destruktiva. De allierade resonerade på samma sätt och avstod från att använda sina förråd av senapsgas, fosgen, etc. Således förekom mellan de allierade och tyskarna ett implicit samarbete i form av att ingen part tog initiativ till att använda dessa kemiska vapen (*Chemical Weapons – Introduction*, 1998).

Modellen bör tolkas som att det val spelarna står inför är att välja vilken axel de ska lägga sin huvudsakliga fokus på. Eftersom alltför omfattande spel på den ena axeln kommer att minska möjligheterna till spel på den andra axeln måste spelaren ta hänsyn till att omfattningen av spelet på den ena axeln kommer att ha återverkningar på spelet på den andra axeln. Balansen mellan det relativa och ömsesidiga kan illustreras med en metafor som tas upp av Wilson och Bixenstine (1966:338-339); i en idrottstävling har alla deltagare enats om samarbete i form av att acceptera spelets regler, samtidigt som de tävlar mot varandra i ett nollsummespel. Här kan det vara lämpligt att vidareutveckla den metaforen genom att introducera ytterligare en faktor; fusk. Medan

tävlandet är acceptabelt eftersom alla parter godkänt villkoren för det, är fusk oacceptabelt eftersom en spelare i så fall tillförsäkras sig en oproportionell relativ fördel genom att bortse från den ömsesidiga överenskommelsen. I *Den rationella avvägningen* motsvaras detta av att en part lägger alltför mycket fokus på att göra relativa vinster och att detta i sin tur skadar samarbetet och minskar den ömsesidiga vinsten. Vissa andra faktorer kan också påverka den relativa balansen utan att för den sakens skull utgöra direkt spel, exempelvis ekonomisk tillväxt.

I figur 2.1 framgår hur varje spelomgång kan förklaras. Parterna A och B kan antingen spela på den ömsesidiga vinstens skala eller på den motsvarande skalan för relativ vinst, med hänsyn tagen till den ovan nämnda överlappningen. Den avgörande faktorn står att finna i avvägningen mellan å ena sidan det samarbete som redan ägt rum samt det samarbete som parterna förväntar sig i framtiden och å andra sidan de relativa vinster som kan göras på den andra partens bekostnad. Vi förutsätter här återigen att alltför omfattande spel på den relativa skalan innebär en förlust på den ömsesidiga skalan i form av minskat samarbete då dylikt agerande sannolikt kommer att bemötas med missnöje från den motsatta parten.

Längs den ömsesidiga skalan kan rörelser ske på två håll, antingen i riktning mot utökat samarbete, vilket kan jämföras med upprepade spel av Fångens Dilemma-typ där bägge parter väljer alternativet "samarbeta", eller i riktning mot minskat samarbete som nämnts i föregående stycke, vilket kan ses som att antingen en eller bägge av parterna upprepade gånger väljer att "hoppa av". Rörelser på denna axel ska tolkas som antingen en rörelse från den relativa positionen eller mot den. Om ett befintligt samarbete minskar och parterna börjar röra sig tillbaka mot den relativa positionen kommer de stegvis att uppleva den som allt viktigare medan den ömsesidiga vinsten blir mindre framträdande. I värsta fall kan den ökade spänningen mellan parterna leda till att den överväldigande delen av allt samarbete upphör och de båda finner sig i ett läge där den relativa positionen blir oerhört viktig. Alla former av försök till, eller uppfattat hot om, justering av den relativa positionen från motpartens sida riskerar att utlösa väpnad konflikt. Rationaliteten i detta beteende står att finna i hur parterna upplever sina möjligheter till vinster. Om en part inte upplever att den kan göra vinster genom samarbete återstår bara tre alternativ om inte tillräckligt stora vinster kan göras genom interaktion med andra parter för att kompensera bortfallet; att ta från motparten eller riskera stagnation, eller än värre, att motparten agerar först i syfte att göra vinster på den egna partens bekostnad.

2.3 Konflikt kontra samarbete

Den avvägning varje part gör inför sitt drag kan förklaras på följande vis; om den vinst parten kan förvänta sig göra på den andra partens bekostnad (y på modellen), väger tyngre än den vinst som parten kan förvänta sig göra genom att samarbeta (x på modellen) blir det rationella draget att fokusera på den relativa axeln och vice versa. Notera att bägge dessa alternativ i större eller mindre mån influeras av framtidens skugga, d.v.s. de konsekvenser en dylik handling kan få för framtiden. Om bägge parter tror sig ha ett långt och givande samarbete framför sig i framtiden är det mycket osannolikt att någon av dem skulle ta risken att underminera denna utsikt för att göra kortsiktiga relativa vinster. Men om parterna har ett bristfälligt samarbete med vaga eller dåliga framtidsutsikter kan ett tillfälle där en större relativ vinst förefaller vara inom räckhåll väga tyngre än det samarbete som därmed offras.

Eftersom en relativ vinst i de flesta fall utgör en risk att även vissa av de ömsesidiga vinster som redan gjorts kan förloras, exempelvis i form av havererade avtal, förstörd infrastruktur, underminering av en federation eller annat politiskt system, o.s.v., inkluderas även dessa i beräkningen. Visserligen finns alltid en risk att en part genom att välja konflikt i slutändan också kan förlora på den relativa skalan, men då vi förutsätter att ingen rationell aktör av fri vilja ger sig in i en konflikt utan att ha åtminstone någon förhoppning om att vinna något är detta inget vi fäst större vikt vid i detta arbete. Således blir utsikterna till relativ vinst kontra förlusten av ömsesidig vinst den centrala avvägningen i varje drag.

Om det som vunnits genom samarbete i det förflutna (C på figur 2.1) plus det som parten förväntar sig vinna på samarbete i framtiden (D på figur 2.1, summan C och D representeras av x) väger tyngre än det parten rimligtvis kan hoppas på att tjäna på den relativa skalan (y på figur 2.1) genom att ta från sin motpart kommer sannolikt parten att välja att interagera i huvudsak på den ömsesidiga skalan. Om parten förutsätts eftersträva en maximering av sin vinst i varje given spelomgång, men också ta hänsyn till tänkbar framtida utveckling, är detta den mest rationella typen av resonemang.

I varje spel bör det betonas att såväl C som D har olika former av stabiliserande effekter. C är framför allt stabiliserande när två parter som tidigare samarbetat en längre tid riskerar konfrontation. Risken för omfattande ömsesidig förlust av tidigare gemensam vinst kan då ha en lugnande effekt och hjälpa parterna att återställa samarbetet. Detta kan exempelvis ses i många fall under kalla kriget, då konfrontationerna i Berlin var lugnare under 80-talet än t.ex. den dramatiska luftbron 1948-49 (Miller 2001:332-344). Parterna insåg att det omfattande samarbete som byggts upp kunde sättas på spel genom alltför intensiva konfrontationer och fick därmed ett incitament att söka fredliga lösningar.

Den primära rollen för faktorn D är att verka stabiliserande under tiden efter ett nyupprättat fredsavtal. De bägge parterna har då bara hunnit göra begränsade gemensamma vinster och samarbetet är ännu i sin linda. Om omständigheterna är rätt kan det finnas tillräckligt med tillit parterna emellan för att möjliggöra ett hopp om framtida gemensamma vinster. Detta kan då väga tyngre än utsikten till relativa vinster i förnyad konflikt. På samma vis kan det motsatta observeras; när otillräckliga utsikter om framtida samarbete finns mellan parterna ökar risken för att fredsavtalet ska haverera och att den väpnade konflikten ska återuppstå.

2.4 Två förklarande exempel från kalla kriget

Kalla kriget ger oräkneliga exempel på hur de ovan nämnda mekanismerna kan fungera i verkligheten. Vi har valt ut två exempel från denna epok för att i korthet göra det lättare att förstå *Den rationella avvägningen*. Kalla kriget lämpar sig väl för vår modell då det visar på en längre process där två parter stod som kontrahenter och tydliga fluktuationer i förhållningssättet mellan de två förekommer.

Under hela denna period var Berlin en känslig plats där många konfrontationer uppstod, från triviala till mycket allvarliga. En av de mest farliga incidenterna ägde rum när Berlinmuren uppfördes 1961. Från Sovjetunionens och Östtysklands sida var det en åtgärd för att hindra den omfattande flykten av medborgare till Västberlin. Men det innebar också en justering av den relativa positionen då det innebar ett inringande av Västberlin och ytterligare isolerade de redan sårbara västerländska kontingenterna. De västerländska kommandanterna protesterade, men muren uppfördes. Detta ledde till att USA skickade en militär styrka på 1.500 man för att förstärka sin garnison i Västberlin, medan britterna skickade arton pansarfordon och arton spaningsfordon. Den 22:a oktober 1961 försökte östtyska *Volkspolizei* hindra den amerikanska ställföreträdande kommandanten från att resa in i Östberlin och trots att den incidenten löstes skickades amerikanska stridsvagnar till gränsposteringen Checkpoint Charlie där Väst- och Östberlin möts. Samtidigt försattes amerikanska sjätte flottan i högsta beredskap och en hangarfartygsflottilj försattes i krigsberedskap. Sovjetunionen svarade med att skicka egna stridsvagnar och under två dagar stod dessa stridsvagnar på hundra meters avstånd med skarpladdade kanoner (Miller 2001:342).

Därmed befann sig de båda parterna i en extremt spänd situation. Samarbetet hade nått en mycket låg nivå och den relativa positionen blev extremt viktig. Även om det bara är rena spekulationer att försöka gissa vad som hade hänt om ett enda skott avlossats av en nervös värnpliktig så förefaller det inte orimligt att påstå att konsekvenserna mycket väl kunde blivit katastrofala.

Detta kan ställas i kontrast till en incident som inträffade 1985 när en amerikansk major sköts till döds av en sovjetisk soldat. Den amerikanske majoren försökte undersöka en av de då helt nya sovjetiska T-80-stridsvagnarna vid övningsfältet Ludwigslust i närheten av Berlin. Men då incidenten inträffade när relationerna mellan Sovjetunionen och USA var tämligen goda kom man ömsesidigt överens om att hantera händelsen i tysthet. Incidenten orsakade väldigt liten offentlig friktion och ingen nämnvärd eskalation (Miller 2001:344). Detta anser vi är ett tydligt exempel på att bägge parter befann sig i en position med en förhållandevis hög nivå av samarbete och därmed hade en högre toleransnivå, trots att det var ett försök från västlig sida att justera den relativa balansen genom otillåten underrättelseverksamhet och ett klart övertramp av de ömsesidigt godtagna formerna av interaktion. Det bemöttes av en stark motåtgärd från motparten, som kunde rubbat balansen om den inträffat vid en annan tidpunkt. Skottlossning mellan parterna var ovanligt under hela kalla kriget trots att västpersonal regelbundet besökte Östberlin och vice versa, och kunde mycket väl ha satt ett synnerligen farligt prejudikat om det inträffat under 50- eller 60-talet.

2.5 Spelet i vår vardag

För att få en ökad förståelse av hur de ovan nämnda mekanismerna fungerar i en vardagssituation kan det vara lämpligt följande exempel som vi alla förmodligen kan känna igen oss i. Pondera följande: du går nerför en gata under en synnerligen tät eftermiddagsträngsel. Du har bråttom, men ändå kommer du att gå i ett slags sicksackmönster. Om du behöver ta ut pengar ställer du dig sist i kön, trots att du har bråttom. I detta har du redan gjort två drag och spelat ut samtliga dessa drag på den ömsesidiga axeln genom att respektera samhällets spelregler. Ett alternativt tillvägagångssätt hade varit att spela på den relativa axeln. I trängseln hade du helt enkelt gått närmsta vägen och knuffat undan alla som står i vägen för dig. Efter det hade du helt enkelt ställt dig längst fram i kön när du ska ta ut pengar. I detta hade du gjort två relativa vinster i två olika drag. I det första draget hade du gjort det snabbare och enklare för dig själv att ta dig fram, på de andras bekostnad då de sannolikt hade fått det svårare. I det andra draget får de andra i kön vänta längre än du på sina pengar då du gjort din tidsvinst på deras bekostnad.

Hur kan rationaliteten i detta analyseras med hjälp av *Den rationella avvägningen*? Om du hade börjat trängas och knuffa undan folk för att ta dig fram och ställa dig först i köer så hade folk runtomkring dig sannolikt reagerat negativt. De hade fått ett intryck av dig som hade gjort det svårt att interagera med dem i framtiden. Dessutom kunde

några av dem reagerat så starkt att de konfronterat dig omedelbart, vilket kunde lett till oförutsedda negativa konsekvenser. I det här fallet vägdes x mot y. y är den relativa vinsten i att du kunde tagit dig fram något snabbare och sparat in några minuter på andras bekostnad. x är den ömsesidiga vinsten i vetskapen att folk i allmänhet inte tränger sig fram med våld eller ställer sig först i köer, vilket är förutsättningen för att det ska gå att ta sig fram överhuvudtaget i trängsel och för att kösystem ska fungera. I det här fallet, liksom i de flesta andra, vägde x tyngre än y och således valde du att spela med de andra istället för mot dem.

Ett motsatt exempel kan ses i en bankrånares agerande. Genom att råna en bank vet denne att han eller hon tar pengar från andra och genom att göra detta omöjliggör framtida samarbete med denna bank och om rånarens identitet avslöjas kan denne dessutom inte samarbeta med myndigheterna utan tvingas hålla sig undan. Dock väger lockelsen om rånbytet y tyngre än konsekvenserna av det offrade samarbetet x. Följaktligen begår rånaren dådet. Dock bör det poängteras att det inte är säkert att rånaren till fullo förstått följderna av beslutet och kan mycket väl ha underskattat värdet av x och överskattat värdet av y. Dock föreföll beslutet rationellt för aktören när det fattades.

2.6 Uppskattning av relativ position

Uppskattningen av den relativa positionen är synnerligen komplex och en dylik bedömning blir följaktligen en uppskattning snarare än en beräkning. Några av de faktorer som påverkar är: militär styrka, underrättelseunderlag, ekonomiska resurser, politiskt inflytande och kontroll av territorier. Dessa faktorer får olika stort inflytande på bedömningen beroende på situationen och aktörerna. Under kalla kriget utgjordes den relativa positionen mellan NATO-länderna och Warszawapaktsländerna av en synnerligen omfattande kombination av faktorer som tillsammans kan säga vara en bedömning av de olika stormakternas inflytande och potential på global skala. Men relativ position kan också användas som begrepp på en lägre analysnivå, exempelvis mellan inomstatliga aktörer. I sådana fall blir det större tyngdpunkt på nationellt politiskt inflytande och/eller kontroll av territorium inom landet. Således måste bedömningen av den relativa positionen anpassas efter aktörerna och deras förhållande till varandra.

2.7 Uppskattning av ömsesidig vinst

I likhet med den relativa balansen är sättet att uppskatta den ömsesidiga vinsten avhängig av aktörerna och omständigheterna. En viktig skillnad finns dock mellan de två; den ömsesidiga vinsten kan uppskattas både i form av positiva vinster och negativa vinster. De positiva vinsterna är sådant som är direkt användbart för aktörerna, exempelvis olika former av inkomst av handel. De negativa vinsterna definieras som fenomen som är skadliga för bägge parter och som undviks genom samarbete. Några av de viktigaste positiva faktorerna är: handelsförbindelser, olika former av ömsesidigt givande avtal, samarbetsmöjligheter och olika former av samarbete – implicit eller explicit. Några av de viktigaste negativa faktorerna är: stora militärutgifter, förstörelse av infrastruktur och resurser samt förluster av människoliv till följd av krig. Under exempelvis kalla kriget var en av de viktigaste ömsesidiga vinsterna av samarbete att risken för kärnvapenkrig då minskade. Eftersom just kärnvapenkrig är en av de mest extrema formerna av ömsesidigt skadlig förstörelse på massiv skala var det i bägge parter intresse att undvika att något dylikt inträffade.

2.8 En jämförelse med Fångens Dilemma

Vid en första anblick kan likheterna mellan *Den rationella avvägningen* och Fångens Dilemma förefalla mycket stora, t.ex. att vi använder oss av två spelare och resonerar kring Framtidens Skugga (Axelrod 1987:24). Dock vill vi poängtera att det finns en väsentlig skillnad i att aktörerna i *Den rationella avvägningen* kan spela två spel samtidigt, det relativa och det ömsesidiga, med olika vinster och konsekvenser som följd. Således har *Den rationella avvägningen* tre handlingsalternativ; bara relativt spel, bara ömsesidigt spel eller bäggedera parallellt. De två förstnämnda alternativen bör dock snarast ses som idealtyper. I enlighet med vad som har nämnts ovan i samband med exemplen om kärnvapen och kemiska vapen så förekommer oftast en kombination av samarbete och konflikt i varje tvåpartsförhållande under de flesta omständigheter. Att föreställa sig ett krig som är så brutalt att inga konventioner respekteras, t.ex. att det är fritt fram att använda alla vapen som står till förfogande och att avrätta alla krigsfångar, förefaller knappast realistiskt ens i den mest cyniska av världar.

En viss nivå av samspel kommer sannolikt att finnas i varje konflikt, även om den bara är centrerad kring exempelvis fångutväxlingar och ett avstående från användande av kemiska eller nukleära vapen. På samma vis framstår en relation som är så uteslutande god att inga vinster alls görs på den andra partens bekostnad som

orealistiskt utopisk. Det kommer sannolikt alltid att finnas någon fråga, hur marginell den än må vara, där parterna först och främst försöker bevaka sina egna intressen. Den generella tumregeln är att omfattande spel på den ena axeln starkt begränsar möjligheterna till spel på den andra. I och med detta har *Den rationella avvägningen* ytterligare en dimension som inte finns i Fångens Dilemma. Dessutom anser vi det viktigt att framhålla att vår modell inte ska ses som en objektiv matris, till skillnad från Fångens Dilemma, utan snarare som ett beslutsunderlag för enskilda makthavare och/eller grupper av beslutsfattare. I Fångens Dilemma är vinsten för bägge parter statisk och objektivt fastslagen. Bägge parter kan i matrisen utläsa vilka vinster och förluster som kan göras i varje givet drag. I *Den rationella avvägningen* är vinstutsikterna dynamiska och ändras för varje given spelomgång. Vilka vinster motparten kan göra är inte nödvändigtvis kända för en spelare, vilket kan leda till missuppfattningar som kan resultera i beslut som förefaller irrationella för en utomstående observatör.

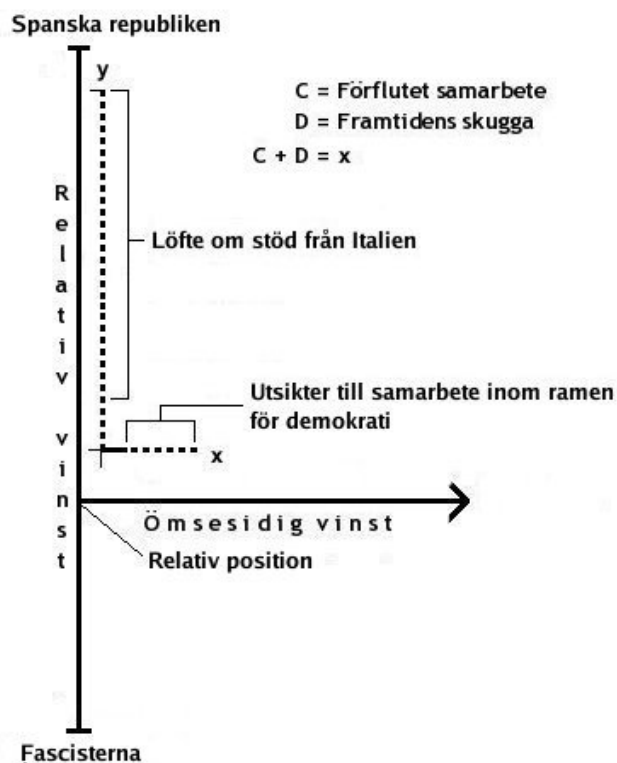
	<i>Den rationella avvägningen</i>	<i>Fångens Dilemma</i>
Rationalitet	Subjektiv	Objektiv
Valmöjligheter	Tre	Två
Vinstutsikter	Dynamiska	Statiska

Tabell 2.

I likhet med Fångens Dilemma är begreppet Framtidens Skugga centralt för vårt resonemang. Den stora skillnaden ligger i att vi grafiskt illustrerar inte bara Framtidens Skugga utan även den förflutna ömsesidiga vinsten och samspelet mellan dessa fenomen. Dels kan Framtidens Skugga förbättras av den förflutna ömsesidiga vinsten, som då utgör grunden för tilltro till framtida samarbete, dels kan en avsaknad av tillräckliga utsikter för framtida samarbete i viss mån uppvägas genom att den förflutna ömsesidiga vinsten har ett värde i sig som ger parterna ett incitament att inte förhastat söka relativa vinster som kompensation för uteblivna ömsesidiga vinster. Den resulterande tidsfristen kan ge parterna möjlighet att återupprätta förtroendet så att utsikterna till framtida samarbete förbättras.

2.9 Interaktion mellan tre eller fler parter

I de flesta konflikter spelar interaktionen mellan fler än två parter in i de beslut som fattas. *Den rationella avvägningen* fokuserar kring varje tvåpartsrelation separat, men det utesluter inte att olika former av påverkan från yttre parter kan vägas in. Sådan påverkan bör vägas in i bedömningen av faktorerna x respektive y . Exempelvis kan Italiens påverkan på Fascisternas beslut att starta spanska inbördeskriget vägas in genom att ta hänsyn till italienska utfästelser om stöd vid uppskattningen av faktorn y :s vikt för Fascisterna. Om man förutsätter att Italiens löften hade en avgörande inverkan på Fascisternas beslut att starta krig bör således uppskattningen ta hänsyn till att en övervägande del av utsikterna till relativa vinster utgörs av det italienska löftet om stöd (se figur 2.2). Motsvarande påverkan skulle också kunna vägas in på x -axeln i en annan situation, exempelvis i form av utfästelser om bistånd från det internationella samfundet som skulle omöjliggöras av väpnad konflikt.

Figur 2.2 Fascisternas avvägning

3 Fallet Liberia

3.1 Bakgrund

Liberias sentida historia är präglad av ett flertal inbördeskonflikter. Den följande sammanfattningen är baserad på fördjupningen som presenteras av Styrelsen för Psykologiskt Försvar (SPF) på deras internetsida www.totalforsvaret.se.

Efter en revolt 1989 mot militärdiktatorn Samuel Doe följde en väpnad konflikt fram till 1996 som krävde nästan 150.000 liv och enligt SPF befann sig nästan halva befolkningen på flykt. I denna strid var Charles Taylors NPFL, som inledde revolten, rebellgruppen ULIMO som motsatte sig Taylor och den västafrikanska samarbetsorganisationen ECOWAS fredsbevarande styrka ECOMOG huvudaktörer. 1996 slöts ett fredsavtal, varpå ett val hölls. Charles Taylor segrade i valet med 75% av rösterna och hans parti Nationella patriotiska partiet (NPP) fick egen majoritet i parlamentet. ECOMOG lämnade landet 1998. ULIMO hade vid det här laget splittrats i två fraktioner; ULIMO-J och ULIMO-K.

Situationen var dock fortsatt instabil med sporadiska strider. Senhösten 2000 spred sig stridigheterna till de sydöstra delarna av grannlandet Guinea, då liberianska regeringsstyrkor angrep läger som påstods tillhöra ULIMO-K i området. Den guineanska regeringen misstänktes av den liberianska regeringen för samröre med ULIMO-K. Strider utbröt också vid gränsen till Sierra Leone. I början av 2001 lyckades den guineanska armén pressa tillbaka de liberianska regeringsstyrkorna, bl.a. med hjälp av sierraleonska kamajormilisen och den nybildade liberianska rebellgruppen Förenade liberianer för försoning och demokrati (LURD). LURD tros ha bildats i Sierra Leone 1999 och var delvis en efterföljare till ULIMO-K.

Striderna mellan regeringsstyrkorna och LURD ökade i omfattning i början av 2003 och en ny rebellrörelse dök upp, kallad Rörelsen för demokrati i Liberia (MODEL). Inledningsvis anses MODEL ha varit en fraktion av LURD, men sades också ha utgjorts till stor del av f.d. medlemmar av ULIMO-J och Samuel Does armé.

2003 avancerade rebellgrupperna och tog sig närmare Monrovia. Taylors position försvagades, ECOWAS skickade en ny militär styrka kallad ECOMIL och internationella påtryckningar från bl.a. USA krävde Taylors avgång. Taylor gick i exil i Nigeria den 11:e augusti och makten övertogs av vicepresidenten Moses Blah. Ett fredsavtal slöts den 18:e augusti med regeringen, LURD, MODEL och de politiska

partierna som parter. Strider förekom efter fredsavtalet, exempelvis en sammandrabbning mellan LURD och Taylor-anhängare i Monrovia i oktober 2003. Under samma månad infogades ECOMIL i den FN-ledda styrkan UNMIL. Läget har sedan stabiliserats och striderna upphört.

3.2 Konflikt & samarbete

De parter som vi valt att lägga fokus på är de som involverades i det fredsavtal som upprättades den 18:e augusti 2003 (*Liberia peace agreement*, 2005); dåvarande regeringen under Moses Blahs ledning, LURD samt MODEL. De politiska partierna stod också som part, men det är bara de tre förstnämnda som stod som parter i den föregående vapenvila som låg till grund för den fortsatta freden. De politiska partierna inkluderades som parter i fredsavtalet av andra skäl. Vi har valt att låta LURD och MODEL gemensamt representera en part i *Den rationella avvägningen* medan regeringssidan och Taylors anhängare får stå som motpart. Anledningen till detta är att vi uppfattar situationen som att LURD och MODEL i huvudsak samarbetade mot den gemensamma fienden i form av Taylors regim och hans anhängare. Fram tills fredsavtalet slöts har vi inte funnit några tecken på fientligheter mellan MODEL och LURD. Vi är väl medvetna om att regeringen så som den såg ut under Taylor och kort efter hans avgång när fredsavtalet slöts inte kan jämföras med dagens liberianska regering. Dock vill vi poängtera att fredlig samexistens mellan å ena sidan de f.d. medlemmarna av LURD och MODEL och å andra sidan de f.d. anhängarna av Taylor, inklusive de som tidigare arbetade under Taylor, är nödvändig för att inte framtida konflikt ska blossa upp.

Att Taylor-anhängarna fortfarande var kapabla till konflikt även efter att deras ledare gått i exil framgår av de fientligheter som utbröt kort efter fredsavtalets upprättande. I dagsläget förefaller de dock i princip slutat agera som grupp. Christoffer Simonsson, f.d. FN-soldat i svenska mekaniserade kompaniet i Liberia under en sexmånadersperiod 2005, säger att Taylor-anhängarna var "fruktansvärt passiva" under hans tid i landet (intervju 051214).

Vi tycker att det är synnerligen intressant att det kort efter ovan nämnda fredsavtal signerats blossade upp nya fientligheter men att dessa sedan upphört. Vi anser att detta visar på att det inte är fredsavtalet i sig som stoppat konflikten utan en eller flera faktorer som tillförts efteråt. Vi anser att upprättandet av avtalet i sig inte var tillräckligt för att helt stoppa konflikten, men när väl UNMIL-styrkan var på plats i full styrka för att garantera stabiliteten och återuppbyggnadsprocessen kom igång fick parterna det nödvändiga förtroendet för vinsterna av framtida samarbete. Det förefaller

som att säkerhetsläget under 2005 varit påfallande lugnt jämfört med bara några år tidigare. Christoffer Simonsson säger sig inte ha sett några som helst tecken på väpnad konflikt i landet under sin tid där (ibid.). Enligt honom var de oroligheter som förekom huvudsakligen sporadiska vardagliga handgemäng med enklare tillhyggen såsom påkar, stenar och knivar.

3.3 Relativa positioner och ömsesidiga vinster

När fredsavtalet 2003 signerades var Taylor-anhängarna tillbakapressade av LURD och MODEL. Relativt sett förefaller LURD/MODEL ha varit en klart starkare part än Taylor-anhängarna. De förstnämnda förefaller haft goda möjligheter att fortsätta offensiven och helt ta kontroll över statsapparaten. Enligt Styrelsen för Psykologiskt Försvar (*Liberia – Fördjupning*, 2004) uppgick regeringsstyrkorna försommaren 2003 till cirka 7.000-10.000 man plus ytterligare 20.000 till 30.000 man från milisgrupper med anknytning till Taylor. Under samma tid uppger samma källa att LURD och MODEL kontrollerade cirka 60% av landet. Regeringsstyrkorna led av bristande koordination, låg stridsmoral och dålig utbildning. Dessutom var delar av styrkorna tvångsrekryterade medan andra inte fått betalt under lång tid. LURD stöttades dessutom av Guinea och sägs ha haft kontakt med kamajormilisen som stred för regeringssidan i Sierra Leone. Kamajormilisen misstänktes för att förse LURD med personal och vapen. Dessutom sägs Elfenbenskustens regering ha bistått både LURD och MODEL.

Baserat på denna information gör vi bedömningen att LURD/MODEL hade en klart starkare relativ position i förhållande till Taylor-anhängarna, vilket främst framgår av deras offensiv som regeringsstyrkorna och andra Taylor-anknutna grupper inte kunde hindra. Från Taylor-anhängarnas sida ter det sig tämligen naturligt att samarbete framstod som det bästa alternativet då möjligheterna till relativ vinst på LURD/MODEL:s bekostnad torde ha framstått som minimala, för att inte säga obefintliga, i jämförelse. LURD/MODEL å andra sidan hade uppnått ett av sina huvudmål; att avsätta Taylor. När väl detta var genomfört tycks de ha ansett att utsikterna till vinster av samarbete föreföll tyngre vägande än möjligheterna till relativ vinst. Vi gör bedömningen att deras mest rationella drag var att samarbeta för återuppbyggnad för att på så vis dela kostnaden och arbetet med sin tidigare motpart. Att eftersträva en total seger över sin motpart hade sannolikt varit en kostsam och långdragen process med tanke på de siffror på sammanlagt 27.000-40.000 man som nämnts ovan som en uppskattning av Taylor-anhängarnas styrka några månader tidigare, trots det övertag LURD/MODEL hade. Dessutom hade de relativa vinster som kvarstod varit begränsade med tanke på att LURD/MODEL redan kontrollerade större

delen av landet. Att säkra kontrollen över Monrovia, som dessutom var svårt skadat av de återkommande väpnade konflikterna, förefaller inte ha varit en lika stor vinst som möjligheterna att återuppbygga Liberia i samarbete. Denna kalkyl förefaller rimlig med tanke på att all återuppbyggnad direkt började ge resultat då förstörelsen av infrastruktur och ömsesidigt nyttiga tillgångar var mycket omfattande.

3.4 Modellens användning i fallet Liberia

I fallet ovan har vi applicerat *Den rationella avvägningen* på Liberia. Vi anser att modellen är relevant och användbar som analysverktyg även i en komplex konflikt som den i Liberia. Enligt oss gör modellen det lättare att urskilja det vi upplever som de avgörande faktorerna som låg till grund för att det fredsavtal som upprättades 2003 inte gick samma dystra öde till mötes som det som upprättades 1996. Nyckelfaktorn är förtroende för motparten och framtida ömsesidiga vinster. En viktig faktor som bör noteras är att freds- och återuppbyggnadsprocessen haltade betänkligt och kan rentav ha riskerat haveri under de tidiga faserna efter avtalets upprättande sommaren och hösten 2003, men när UNMIL väl etablerat sig i landet i tillräcklig styrka tycks dessa tendenser ha upphört, enligt FN:s rapporter (*Eighth progress report, 2005, Ninth progress report, 2005*). Vi anser att detta visar att parternas förtroende för varandra behövde stärkas av en utomstående garant för att reglerna skulle följas. När väl UNMIL var på plats förefaller parterna ha dragit slutsatsen att fredlig interaktion hade goda framtidsutsikter.

Samtidigt vill vi poängtera att UNMIL:s närvaro även på sikt kan bidra till att etablera förtroende mellan parterna. Till skillnad från många andra f.d. konflikthärdar finns i Liberia inga tydliga gränsdragningar mellan de tidigare parterna, som nu tycks interagera på alla nivåer. UNMIL strävar efter att inte i onödan blanda sig i denna interaktion men ändå upprätthålla en närvaro som gör det klart för båda parter att inga övertramp tolereras. Vi tror att detta på sikt kommer att leda till att samarbetet mellan parterna uppnår tillräcklig styrka för att inte längre behöva en utomstående garant för att vara livskraftigt. Efterhand som de ömsesidiga vinsterna i form av återuppbyggnad, politisk stabilitet och ekonomisk tillväxt börjar bli avsevärda och så länge de framtida utsikterna framstår som goda, tror vi att parterna kommer att uppleva de tidigare relativa positionerna som tämligen oviktiga i jämförelse med möjligheterna med samarbete.

En intressant tendens som visat sig under arbetets gång är att parterna i Liberia drastiskt minskat i betydelse. Enligt Christoffer Simonsson (intervju 051214) är ingen av de f.d. parterna någon maktfaktor i dagens Liberia. Med undantag för enstaka

uttalanden av personer som tidigare innehaft höga poster i sina respektive organisationer framstår alla tre av de tidigare parterna som marginaliserade och kraftigt försvagade. Vi tror att detta bör tolkas som att de relativa positionerna minskat i betydelse för de flesta av de tidigare medlemmarna, som nu eftersträvar samarbete istället. Detta bedömer vi som ett gott tecken för framtiden om trenden håller i sig.

4 Fallet Sverige-Danmark

4.1 Bakgrund

Följande bakgrundsinformation har hämtats ur *Karl Johans krig mot Napoleon 1813-1814* (<http://www.smb.nu>). Den 14:e november 1814 ingår Norge i union med Sverige. Inlemmandet av vårt grannland i den svenska statskroppen innebär ett slutgiltigt stopp för en nordisk historia ständigt kantad av krig och militära konflikter. Upprinnelsen till unionsbildandet har sina rötter i ett storpolitiskt drama som involverar hela den europeiska kontinenten. Den 10:e december 1809 sluter Sverige och Danmark fred i Jönköping. Den svenska krigströttheten är stor och efter ett misslyckat kupp försök mot den sittande kungen Gustav IV Adolf inser den svenska kronan att det är dags att försöka inleda förhandlingar med Frankrike som Sverige krigar med sedan 1805. Sveriges krig med Frankrike har dock skapat stridigheter med Frankrikes allierade och har blivit mycket kostsamt för Sverige. Sändebud sänds till Paris för svensk räkning för att sluta fred med Napoleon. Freden i Paris 1810 innebär bland annat att Sverige måste ingå i den blockad Frankrike satt upp mot engelska varor. I gengäld får Sverige av Frankrike tillbaka svenska Pommern och Rügen som besitts av Frankrike. Storbritanniens betydelse för den svenska ekonomin var i det närmaste avgörande för den svenska ekonomin och handel mellan länderna fortgick i det fördolda.

Sverige känner sig stärkt efter frederna med Ryssland, Storbritannien och Danmark, vilket inspirerar kronprins Karl Johan, som nu innehar den reella politiska makten i Sverige, att kompensera för bortfallet av Finland 1809 genom att ta Norge. Danmark är fortfarande allierat med Frankrike vilket spelar svenskarna i händerna som ger sig ut i kriget först på kontinenten, men vänder sedan fronten mot Danmark som kapitulerar och undertecknar ett fredsavtal med Sverige i Kiel 1814 (ibid.).

I och med freden i Kiel tvingas Danmark avstå från Norge som tillfaller Sverige. Som kompensation erhåller Danmark svenska Pommern och Rügen. Efter hot om militärt våld från Sverige hålls Konventionen i Moss 14:e augusti 1814 som slutligen avgör de gränser som skall hålla fram till unionsupplösningen med Norge 1905. Konventionen innebär att Sverige erkänner eidsvollförfattningen, Norges grundlag, mot att Norge ingår i union med Sverige. Freden i Kiel och Konventionen i Moss utgör ett slut på sekel av blodiga strider mellan de nordiska länderna (ibid.).

4.2 Konflikt & samarbete

Efter flera hundra år av blodiga krig och brutna fredsavtal kom till sist freden att bestå efter avtalet 1814. Vid denna tidpunkt var Danmark tämligen försvagat gentemot sin motpart vilket Sverige inte var sent att utnyttja för att få till stånd en landavträdelse av Norge, som därmed upptogs i union med Sverige. I utbyte fick Danmark Pommern och Rügen. Detta byte kan dock ha motiverats av svensk ovilja att ha kvar dessa besittningar med tanke på det expanderade Preussen, som på sikt kunde gjort det svårt att bibehålla kontrollen över dem utan att riskera konfrontation med de mäktiga preussarna. Redan innan danskarna ens hunnit få kontrollen över dessa områden beslutas det mycket riktigt i Wienkongressen 1814 att de ska tillfalla Preussen (*Karl Johans krig mot Napoleon 1813-1814*).

I och med denna händelseutveckling försvagades Danmark kraftigt gentemot Sverige. För dansk del torde det i princip förefallit utsiktslöst att efter detta utmana Sverige om kontrollen över Norge eller Skåne, Blekinge och Halland. För svensk del, å andra sidan, hade de vinster som eftersträvats redan gjorts, med undantag för Bornholm, som torde framstått som alltför obetydligt för att motivera nya krig. Med dessa omständigheter för handen lades så grunden till det till en början trevande samarbete som med tiden kom att utvecklas till den situation vi har idag, med omfattande integration och samarbete mellan de forna fienderna.

Vår bedömning är att samarbetet mellan parterna inleddes helt enkelt därför att det var det mest rationella sättet att fortsätta göra vinster i relationen mellan de två parterna. Möjligheterna till relativa vinster utan oproportionella utgifter och risker hade i princip uttömts i och med freden 1814. Men det som kommit att göra freden bestående är just det samarbete som grundlades då, det förtroende det har lett till och de stora ömsesidiga vinster som gjorts under tiden.

4.3 Relativa positioner och ömsesidiga vinster

Redan 1829, enligt Rosenblad och Söderholm (<http://www.sub.su.se>), uppstod den s.k. skandinavismen som ett uttryck för ett närmande mellan de nordiska länderna och i vårt fall närmare bestämt Danmark och Sverige. Det som först började som ett kulturellt närmande på initiativ av studenter och intellektuella fick så småningom politiska dimensioner under 1830- och 1840-talen (Andersson 1994:38). Ett mer konkret tecken på det samarbete som växte fram är den myntunion som ingicks 1873 mellan Danmark och Sverige, som kom att även inbegripa Norge två år senare. Unionen gav

medlemsländerna en gemensam räkneenhet och gemensamma huvud- och skiljemynt. Denna union bestod ända fram tills den suspenderades vid första världskrigets utbrott (Andersson 1994:44).

Under andra världskriget uppstod en av de mer sällsynta yttringarna av det dansk-svenska samarbetet. Med början 1943 upprättades s.k. *lägerskolor för polisiär utbildning* där danska flyktingar officiellt skulle utbildas till poliser. I själva verket rörde det sig dock om renodlad militär utbildning i syfte att upprätta en dansk brigad. Denna styrka kom i maj 1945 att bestå av inte mindre än 5.000 man, med infanteri- och pansarförband, mindre marina enheter och en mindre flygstyrka utrustad med 15 st moderna bombflygplan av typ SAAB B 17C. Danska flygförare, flygskyttar och mekaniker utbildades i hemlighet på svenska flygflottiljer, danska sjömän i Karlskrona och danska soldater och stridsvagnspersonal bl.a. vid P 4 i Skövde. Syftet var att upprätta en styrka som snabbt kunde rycka in i Danmark när den tyska ockupationsmakten en dag blivit tillräckligt försvagad och säkra landet (Widfeldt & Hall 1997:83-88). Det fastställdes sommaren 1944 att den danska brigaden skulle vara underställd den danska frihetsrörelsens Krigsministerium. Det skulle dock visa sig att när det tyska sammanbrottet väl kom gick det så fort att styrkan inte hann sättas in (ibid.). Icke desto mindre tyder det på ett synnerligen omfattande och inte helt ofarligt militärt samarbete mellan de två länderna, som helt klart var avsett att främst gynna den ena parten, Danmark.

Från svenskt håll tycks det varit så att man agerade främst av solidariska skäl då Sverige knappast hade mycket att vinna på agerandet men å andra sidan en hel del att förlora om omfattningen hade blivit känd av tyskarna. Detta anser vi är ett tydligt tecken på att man från svensk sida var beredda på såväl risker som uppoffringar för att hjälpa danskarna och på så sätt underlätta för danskarna att återupprätta ett fritt och självständigt Danmark, för att återigen kunna samarbeta i den omfattning som förekommit före invasionen.

Det svensk-danska samarbetet fortsatte att fördjupas efter andra världskriget. En viktig milstolpe är upprättandet av *Nordiska rådet* 1952, en organisation för samarbete mellan de nordiska ländernas parlament. Nordiska rådets användbarhet kan tydligast illustreras av det faktum att organisationen är aktiv än idag och att omfattningen av dess arbete har ökat sedan dess tillkomst (Andersson 1994). Denna utveckling har fortsatt att intensifieras fram till det läge vi har idag, med Öresundsbron och integrationen av Malmö-Köpenhamnsregionen som ytterligare milstolpar. Sedan 1997 har pendlingen över gränsen mer än dubblats till cirka 5.500 år 2004, antalet resor över Öresund har ökat med närmare 50% sedan 1994 upp till cirka 28 miljoner resor år 2004. Vidare har vardagstrafiken ökat med 75% mellan 2000 och 2004 (*Något har hänt*, 2005).

4.4 Modellens användning i fallet Sverige-Danmark

Vi anser att modellen tydligt kan illustrera dels varför samarbete uppstod mellan de två tidigare fienderna och dels varför det blivit beständigt så till den milda grad att fientligheter mellan Danmark och Sverige idag framstår som så otänkbara att det närmast är en absurditet att ens överväga. Analysen syftar till att framhäva att läget 1814 var sådant att relativa vinster inte längre var något realistiskt alternativ för någon av parterna då utsikterna till framgångar inte stod i proportion till de förluster de kunde förvänta sig. Således inleddes samarbetet. Med tiden kom samarbetet och de ömsesidiga vinster det medförde att bli så omfattande att solidariteten länder emellan var djupt befäst när andra världskriget kom. Följaktligen var man från svenskt håll redo att t.o.m. riskera att dra på sig problem med Tyskland för att underlätta för danskarna att återupprätta ett fritt Danmark. Detta samarbete har sedan fortsatt att intensifieras, från parlamentariskt samarbete till gräsrotsnivå, något som berör många medborgare i gränsregionen, som har uppnått en mycket hög grad av integration. I dagsläget framstår den relativa positionen för Danmark respektive Sverige som tämligen irrelevant och föga intresse visas för eventuell justering av denna balans. Istället ligger all fokus på samarbete och att dels förvalta det arv av ömsesidiga vinster som finns idag och dels utsikterna till framtida samverkan.

5 Reflektioner

5.1 Teorin och empirin

Vi har i de tidigare kapitlen strävat efter att på ett begripligt och så okomplicerat vis som möjligt presentera vår teori och sedan applicera den på två fall. Ambitionen har varit att de två empiriska fallen ska illustrera teorins styrka och möjligheter genom att använda oss av två vitt skilda situationer. Vi vill dock poängtera att händelseutvecklingen i de två fallen inte specifikt syftar till att bekräfta teorins riktighet. Syftet med teorin är att den ska utgöra ett mångsidigt analysinstrument som kan brukas i alla konfliktsituationer. Således skulle exempelvis förnyad konflikt i Liberia inte kullkasta teorin även om vi håller en dylik utveckling för osannolik i ljuset av det vi vet i skrivande stund. Snarare är teorin avsedd att även då kunna belysa motiven och den eventuella rationaliteten bakom de beslut som förorsakat att något dylikt inträffat. Som vi poängterat ovan är tillit en av de mest avgörande faktorerna bakom bestående fred. Om inte tillräcklig tillit till motparten finns behövs en utomstående garant, exempelvis FN. Men utan tillit, mellan parterna eller garanterad av någon utomstående, finns det föga hopp om bestående fred. När fröna till misstro väl såtts kan de snabbt växa till sig och skapa en eskalationscykel när bägge sidor blir alltmer misstänksamma gentemot sin motpart, vilket i slutändan mycket väl kan leda till förnyad konflikt.

5.2 Teorins generaliserbarhet

Vi har ovan använt oss av dels två empiriska fall och dels ett flertal exempel från olika epoker och konflikter, såsom andra världskriget, spanska inbördeskriget och kalla kriget. Dessutom har vi inkluderat exempel på individnivå för att beskriva modellens användning i vardagsituationer. Syftet med detta har främst varit att förklara hur modellen fungerar men det illustrerar också modellens generaliserbarhet. Då den är baserad på ett spelteoretiskt resonemang har den en mångsidig grund som lämpar sig för ett stort antal olika interaktionssituationer. Vi anser att exemplen och de empiriska fallen tillsammans ger en god bild av modellens generaliserbarhet och tror att den

skulle kunna vara användbar i många andra sammanhang än de vi nämnt ovan.

5.3 Teorins begränsningar

Användningen av *Den rationella avvägningen* bygger på accepterandet av ett flertal antaganden, såsom att aktörer agerar rationellt i den mån att vi förutsätter att de syftar till att maximera sina vinster i varje given situation. Även om vi försökt använda oss av ett resonemang avsett att göra detta antagande så flexibelt som möjligt genom att t.ex. inkludera subjektiva uppfattningar och missförstånd lika väl som förtroende och misstro så kvarstår ändå det grundläggande problemet; ett dylikt antagande kan inte alltid kan vara applicerbart på varje tänkbar part. Vidare förutsätter vi också att parterna värdesätter tidigare samarbete och resultat som uppnåtts därav, vilket inte heller nödvändigtvis är fallet i varje tänkbar situation.

5.4 Avslutande slutsatser

I det inledande kapitlet av denna uppsats frågade vi oss hur det kan komma sig att två tidigare kontrahenter kan samexistera fredligt efter en blodig historia. Vi har ovan strävat efter att analysera och förklara detta genom att visa hur ställningstaganden för samarbete respektive konflikt kan förstås. Genom att illustrera detta med en modell och resonera kring olika faktorer som kan tänkas påverka dessa beslut hoppas vi att denna avvägning har gjorts mer tydlig och blivit lättare att analysera. Den huvudsakliga användningen av modellen i denna uppsats har varit på väpnade konflikter mellan stater eller organisationer.

I en konflikt är vinsterna som parterna kan göra ofta statiska; det är samma territorier eller naturresurser som är föremål för stridigheter i flera decennier i vissa fall. Ett givande samarbete, å andra sidan, introducerar nya vinster och har potential att växa i princip hur länge som helst. Ju mer omfattande och långvarigt samarbetet blir, desto bättre blir utsikterna för att det ska bestå och växa ytterligare. På längre sikt förefaller samarbete alltid vara det mest rationella beslutet, förutsatt att parterna kan se de möjligheter det kan medföra. Det som förhindrar samarbetet är i de flesta fall en brist på förtroende för motparten, vilket omöjliggör omfattande samarbete. Men även i sådana fall kan en långvarig konflikt vändas till fred genom att exempelvis en utomstående part står som garant för samarbetet genom att agera mot eventuella övertramp, såsom är fallet med FN:s roll i Liberia. När denna stabilitet uppnåtts kan

parterna bli medvetna om de möjligheter som samarbete kan innebära, vilket i sin tur kan leda till ökad stabilitet på lång sikt och i bästa fall till att den utomstående parten till sist blir överflödig. En viktig slutsats vi har kommit fram till genom att applicera *Den rationella avvägningen* på främst Liberia är att det är synnerligen viktigt att den intervenerande parten arbetar för att möjliggöra samarbete mellan parterna istället för att bara skilja de stridande parterna åt och lämna resten därhän. Endast ett återupprättat samarbete kan i längden leda till bestående fred. Utan detta kan fiendskapen bestå även utan öppna stridigheter, vilket kan leda till förnyad konflikt i framtiden.

Modellens och teorins styrka ligger i att illustrera hur meningslöst långvarigt krig är. Trots allt är det bara ett sätt att flytta den relativa positionen fram och tillbaka längs en begränsad skala. Även det mest framgångsrika krig har en begränsad möjlighet till vinst. Ingen part kan komma längre än en total seger över sin motpart, sedan upphör möjligheterna till framtida vinst på denna parts bekostnad. När det inte finns mer att ta måste andra vägar till vinst hittas. Om den segrande parten då har omöjliggjort framtida samarbete har en potentiellt mycket givande källa till framtida vinster utplånats. Samarbete, å andra sidan, löper längs en oändlig skala. Samarbetet kan inte bli mindre än obefintligt, men kan växa sig hur starkt som helst och vara en ousinlig källa till ömsesidiga vinster.

6 Referenslista

- Andersson, Jan A., 1994. *Nordiskt samarbete: Aktörer, idéer och organisering 1919-1953*. Doktorsavhandling vid Lunds universitet, Samhällsvetenskapliga fakulteten
- Axelrod, Robert, 1987. *Från konflikt till samverkan*. Stockholm: SNS Förlag
- Chemical Weapons – Introduction*, 1998. Federation of American Scientists.
<http://www.fas.org/nuke/intro/cw/intro.htm> 5:e januari 2005
- Eighth progress report = Eighth progress report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Liberia*, 2005. United Nations Security Council.
<http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unmil/unmilR.htm> 15:e september 2005
- Gränsregionalt samarbete i Norden: Öresund*. Nordiska rådet.
http://www.norden.org/Gransreg_samarbete/sidorna/oresund.htm 20:e december 2005
- Intervju med Christoffer Simonsson, f.d. skyttesoldat i svenska fredsbevarande styrkan i Liberia 2005, 14:e december 2005
- Karl Johans krig mot Napoleon 1813-1814*. Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.
<http://www.smb.nu/svenskakrig/1813.asp> 20:e december 2005
- Liberia Peace Agreement*, 2005. US Department of State.
http://usinfo.state.gov/af/Archive_Index/Liberia_Peace_Agreement.html 11:e december 2005
- Liberia – Fördjupning*, 2004. Styrelsen för Psykologiskt Försvar.
<http://www.totalforsvaret.se> 11:e december 2005
- Miller, David, 2001. *The Cold War: A Military History*. London: Pimlico
- Ninth progress report = Ninth progress report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Liberia*, 2005. United Nations Security Council.
<http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unmil/unmilR.htm> 12:e december 2005
- Något har hänt*, 2005. Öresundskommittén.
<http://www.oresundskomiteen.dk/> 20:e december 2005
- Rosenblad, Jan-Gunnar – Söderholm, Gundel. *Skandinavismen*.
<http://www.sub.su.se/national/t1800d.htm> 20:e december 2005
- Schelling, Thomas C., 1980. *The Strategy of Conflict*. Cambridge: Harvard University Press
- Shubik, Martin, 1966. *Game Theory and the Study of Social Behaviour: An Introductory Exposition* i Shubik, Martin (red.). *Game Theory and Related*

- Approaches to Social Behaviour*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Wallensteen, Peter, 2005. *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System*. London: SAGE Publications Ltd.
- Widfeldt, Bo – Hall, Åke, 1997. *SAAB 17: Den första egna konstruktionen*. Nässjö: Air Historic Research
- Wilson, Kellog V. - Bixenstine, Edwin, 1966. *Forms of social control in two-person two-choice games* i Shubik, Martin (red.). *Game Theory and Related Approaches to Social Behaviour*. New York: John Wiley & Sons, Inc.